

Contribuția sociologiei dreptului la perfecționarea normelor juridice

Dan Banciu

1. Problematika sociologiei dreptului

Sociologia dreptului s-a conturat din conjugarea eforturilor juristilor și sociologilor de a cunoaște și înțelege fenomenele juridice, concepute ca fenomene sociale. Încercările de precizare a obiectului, ca și a locului și specificului acestei discipline — fie în cadrul ramurilor sociologiei fie în cadrul unor ramuri ale dreptului — au dat naștere la serioase controverse între jurist și sociologi. Dincolo de disputa terminologică, explicabilă, în parte, prin faptul că recunoașterea existenței acestei discipline reprezenta, pentru juristi, abandonarea studierii dreptului ca fenomen social în favoarea sociologiei, în prezent, majoritatea juristilor și sociologilor sînt de acord că nu se poate cunoaște și analiza întreaga complexitate a fenomenelor juridice, multiplele lor determinări social-economice decît apelînd la metode și tehnici de cercetare sociologică. De altfel, depășind cadrul definițiilor clasice ale dreptului, tot mai mulți juristi se orientează spre examinarea contextului social care determină apariția, modificarea sau dispariția normelor de drept, ceea ce-l face pe J. Gaudemet să afirme că : „în prezent, se constată o mișcare generală a juristilor către sociologie”¹.

În general, se recunoaște că *sociologia dreptului este o ramură a sociologiei — sau o sociologie de ramură* — avînd același statut ca și sociologia familiei, religiei, cunoașterii etc., care studiază principalele fenomene, instituiții și sisteme juridice, examinînd „limitele istorice, sociale ale normelor de drept și explicînd tipurile de drept în raport cu tipurile de societate”², în sfîrșit, rolul dreptului ca instrument de transformare socială. Sociologia dreptului nu trebuie, însă, identificată cu teoria generală a statului și dreptului sau cu „jurisprudența sociologică” (de proveniență americană), nici redusă la simpla aplicare a metodelor și tehnicilor sociologice la studiul dreptului sau la anumite tendințe de introducere a calculatoarelor electronice la studiul deciziilor judecătorești („jurimetria”, „jurisibernetica”).

Majoritatea autorilor, atunci cînd precizează obiectul acestei discipline, înțeleg să prezinte o listă, mai mult sau mai puțin completă, a subiectelor și temelor cercetate, evitînd, în general, să dea o definiție a obiectului sociologiei dreptului³. Dealtfel, în privința obiectului, sociologia dreptului a prezentat, în trecut, diferențe sensibile de la o țară la alta, datorate, în principal, modalităților diferite de concepere a sociologiei sau dreptului ca discipline sociale, tradițiilor istorice și culturale din fiecare țară sau modului diferit de tratare a raportului dintre teorie și cercetarea empirică. Astfel, în Franța, sociologia dreptului s-a axat, în special, pe

¹ Jean Gaudemet, *L'élaboration de la règle de droit et les données sociologiques*, dans *Droit, économie et sociologie*, Travaux de VI-ème Colloque des Facultés de droit et des sciences économique (Toulouse, 28—31 mai 1958), Paris, Dalloz, 1959, p. 22.

² Miron Constantinescu, *Introducere în sociologie — note de curs*, partea I și a II-a, București, 1972, p. 64.

³ Considerăm că nu este util să prezentăm opiniile diversilor autori cu privire la obiectul și problematica sociologiei dreptului. Dealtfel, foarte puțini autori au reușit să reunească, într-un ansamblu ordonat și coerent, rezultatele generalizărilor teoretice și empirice din sociologia dreptului. În numeroase lucrări de sociologie a dreptului, problematica disciplinei nu este prezentată într-o structură sistematică, găsindu-se alăturată sau juxtapusă într-o compoziție cu caracter enciclopedic.

studiul grupului regulilor, instituțiilor și sistemelor juridice (E. Durkheim, P. Fauconnet G. Davy, M. Mauss); în Germania, această disciplină a fost cunoscută sub forma doctrine „fraierrechtului” și a „dreptului viu” (Eugen Ehrlich), în timp ce în SUA, s-a manifestat sub forma jurisprudenței sociologice (E. Ross, Roscoe Pound etc). Dacă analizăm obiectul sociologiei dreptului, ca urmare a dezvoltărilor recente a cercetărilor în acest domeniu și îl comparăm cu ceea ce reprezintă această disciplină la începuturile sale, s-ar părea că sociologia dreptului se găsește la confluența a două discipline sociale — dreptul și sociologia — fiecare având domenii de studiu și metode proprii de cercetare. Însă o analiză mai atentă ne face să conchidem că dreptul și sociologia prezintă numeroase afinități și puncte de convergență a domeniilor lor de cercetare, ceea ce s-a tradus prin remarcă lui M. Hauriou că: „puțină sociologie te îndepărtează de drept, iar multă sociologie te readuce la el”, la care G. Gurvitch adaugă că: „puțin drept te îndepărtează de sociologie, iar mult drept te readuce la ea”⁴.

2. Modalități de colaborare între juristi și sociologi

În ansamblul științelor sociale, dreptul analizează un anumit domeniu al relațiilor sociale și anume cel protejuit juridic, fiind, din acest punct de vedere, o disciplină normativă ce înglobează totalitatea normelor juridice edictate și sancționate de către stat și care reglementează relații sociale dintre membrii societății. Dreptul, ca disciplină socială, nu se rezumă numai la analiza logico-formală, la descrierea și comentarea textelor de lege și la sistematizarea legilor în vigoare, ci se raportează la relațiile și interesele sociale ce se materializează în normele de drept. Dreptul nu poate fi conceput în afara societății — ubi societas, ibi ius — ca atare, toate fenomenele juridice sînt fenomene sociale, însă nu și toate fenomenele sociale sînt fenomene juridice; există un social nonjuridic, alcătuit din fenomene politice, economice, morale, religioase etc. Însă cele două discipline — dreptul și sociologia — au o vocație egală de a aborda și explica un anumit fenomen social, cu încărcătură juridică. Astfel, dacă sociologia studiază formele și structurile vieții sociale, dreptul „traduce într-un limbaj tehnic-normativ aceste forme și structuri sociale”⁵. Dreptul analizează numai formele, structurile și relațiile sociale protejate juridic, în timp ce sociologia examinează totalitatea, ansamblul structurilor și relațiilor sociale; sociologia studiază acțiunile reale ale indivizilor în societate, în timp ce dreptul studiază „persoanele acțiunilor respective”⁶.

Structural, dreptul este o disciplină unitară din punct de vedere teoretic și metodologic, „reunind cercetările cu caracter filozofic-sociologic, cele cu caracter teoretico-juridic și cele cu caracter tehnico-juridic”⁷. În consecință, convergența domeniilor de cercetare ale sociologiei și dreptului, ca și statuarea sociologiei dreptului trebuie să țină seama de această structură unitară a științei dreptului, „pentru că nu pot fi sustrate din obiectul științei juridice — fără primejdia de a o reduce la o știință pozitivist-dogmatică — cercetările cu caracter filozofic-sociologic, care conduc la formularea unor concluzii din punctul de vedere al totalității sociale, al interconexiunii dreptului cu celelalte fenomene sociale”⁸.

Chiar dacă nu se poate accepta concepția care consideră știința dreptului ca „morfologia societății omenestii”⁹, nu este mai puțin adevărat că, în prezent, știința dreptului nu mai poate progresa decît asumîndu-și anumite riscuri; adică, ieșind din cadrul asigurător al dreptului propriu zis și abordînd o realitate mai puțin explorată: pe de o parte, „ceea ce inspiră dreptul, care-i este anterior și îl instituționalizează”, pe de altă parte, „ceea ce reacționează la drept, consecințele reglementării sale asupra vieții sociale”¹⁰. În această încercare, dreptul nu se poate lipsi de cercetările sociologice, care prin modalitățile practice de realizare, prin tehnicile și metodele utilizate, depășesc posibilitățile metodologice ale dreptului.

4 George Gurvitch, *Éléments de sociologie juridique*, Paris, Edit. Montaigne, 1940, p. 4.

5 Jean Gaudemet, *L'élaboration de la règle de droit et les données sociologiques*, art. cit., p. 24.

6 Mircea Djuvara, *Drept și sociologie*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, 1936, p. 790.

7 M. Luburici, N. Popa, *Știința juridică și sociologia dreptului*, în „Revista română de drept”, nr. 5, 1972, p. 62-70.

8 *Ibidem*, p. 67.

9 Este concepția lui Eugen Ehrlich (*Grundlegung der Soziologie des Rechts*, 1913), citat după Geza Kiss, *Dreptul și sociologia*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, 1921, p. 23.

10 Madeleine Grawitz, *De l'utilisation en droit des notions sociologiques*, în „L'année sociologique”, 1966, p. 435.

Astfel, dacă legislatorul elaborează o serie de prescripții și norme juridice, într-o manieră generală și impersonală, prin care „fixează un oarecare număr de roluri pentru prezent și viitor”, judecătorul intervine pentru a controla conformitatea (nonconformitatea) rolurilor prescrise cu rolurile efectiv jucate, sancționând pe cei care se îndepărtează de la normele prescrise și unanim acceptate de către majoritatea membrilor societății¹¹. Sociologul nu fixează norme sau roluri, ci le observă și analizează, încercând să descifreze semnificațiile lor sociale pentru a putea explica procesele de interacțiune socială și pentru a face prognoze sociale. Sociologul el însuși, descrie și explică acțiunile și comportamentele sociale ale indivizilor, dreptul intervine pentru a dirija aceste comportamente, impunându-le norme obligatorii, care determină modificări în aceste comportamente, ceea ce impune reorientarea direcțiilor observațiilor sociologice. Sociologia va încerca „să explice noile comportamente sociale, dreptului revenindu-i sarcina să găsească noi reguli normative”¹² sau eventual să le înlăture pe cele căzute în desuetudine sau devenite inefective¹³. Acest ciclu se reînnoiește neîncetat, de fiecare dată greșindu-se pe o structură socială inedită sau refăcută prin succesiunea și combinarea normelor și institutiilor juridice, înglobând modificările sociale intervenite. Analizând comportamentele sociale ale indivizilor, sociologul aduce un prețios ajutor juristului, făcându-l să cunoască reacția mediului față de regula normativă care-i este impusă, receptivitatea sa probabilă față de o eventuală modificare a legislației sau, altfel spus, elementele care intră în joc în adevărarea regulilor de drept. În felul acesta, juristul și sociologul trebuie să fie solidari nu numai pe considerentul că fiecare pregătește datele pe baza cărora va lucra celălalt, ci și pentru faptul că există anumite limite, aparținând fiecărui și care-i obligă, în mod necesar, să colaboreze¹⁴.

Cu toate acestea, realizarea colaborării interdisciplinare între juristi și sociologi presupune, după cum arată și Renato Treves¹⁵, depășirea unor impedimente de ordin științific, metodologic și practic. Astfel, din punct de vedere științific și metodologic, este destul de dificil de realizat sudura între cercetări care fac obiectul unei discipline ce utilizează metoda deductivă, întemeindu-se pe munca individuală a juristilor și cercetări care fac obiectul unei discipline ce utilizează o metodă preponderent inductivă, bazându-se pe munca colectivă a sociologilor, încadrați în echipe complexe de cercetare. În același timp, nu se pot realiza cercetări în domeniul sociologiei dreptului dacă nu dispunem de specialiști care să aibă o dublă pregătire, juridică și sociologică și care să cunoască temeinic metodele și tehnicile de cercetare specifice sociologiei și dreptului. Nici din punct de vedere psihologic, dificultățile nu sînt de neglijat, ele constînd în scepticismul unor juristi și sociologi cu privire la utilitatea unor cercetări de sociologie a dreptului, ale căror rezultate nu sînt, întotdeauna, luate în considerație de către factorii legiuitori. În sfîrșit, s-ar mai putea adăuga și neîncrederea, pe care juristii, chiar și cei mai avizați în problemele sociale, o au față de cercetările de teren și față de munca în echipe complexe ca și față de unele ipoteze de lucru formulate de sociologi care, „fără a avea pregătirea necesară în materie de drept, perseverează în a se ocupa de probleme ce nu pot fi stabilite și aprofundate, fără a face obiectul unei științe riguroase, care își are propriul său limbaj și propriile sale exigențe”¹⁶.

3. Contribuția sociologiei dreptului la perfecționarea normelor și principiilor dreptului socialist

În țara noastră, cercetările în domeniul sociologiei dreptului s-au axat, în trecut, pe studiul faptelor și realităților juridice sătești, ca și pe cunoașterea obiceiului pămîntului referitor la structura diferitelor tipuri de sate (în această direcție, pot fi relevate cercetările efectuate de reprezentanții școlii sociologice de la București). După o perioadă de întrerupere, cercetările

¹¹ *Ibidem*, p. 420.

¹² René Savatier, *La nature des relations entre la sociologie et le droit*, în *Droit, économie et sociologie*, op. cit., p. 94.

¹³ Despre inefectivitatea normelor juridice se ocupă pe larg Jean Carbonnier în: *Sociologie juridique*, Paris, Armand Colin, 1972, p. 274—310 și *L'hypothèse du non-droit*, „Archives de philosophie du droit”, 1963, p. 55—74.

¹⁴ Este și opinia autorilor volumului: *Droit, économie et sociologie* (J. Gaudemet, L. Husson, H. Lévy-Bruhl, René Savatier, J. Carbonnier etc.), Paris, Dalloz, 1959, 278 p.

¹⁵ Renato Treves, *Introduzione alla sociologia del diritto*, Milano, Cisalpino-Goliarica, 1971, p. 11.

¹⁶ Renato Treves, *Introduzione alla sociologia del diritto*, Milano, 1971/1972, p. 130.

de sociologie a dreptului au avut în special un caracter teoretic, având ca obiectiv studierea transformărilor profunde în domeniul dreptului, în urma trecerii la construirea societății socialiste, urmărindu-se cunoașterea unor probleme ca: condiționarea socială și realitatea dreptului, legalitatea socialistă, rolul opiniei publice în respectarea normelor juridice și a regulilor de conviețuire socială, corelația dintre conținutul și forma dreptului etc. În același timp, au fost efectuate și unele cercetări concrete, de teren, încă puține ca număr, care au vizat, în principal, cunoașterea și respectarea legii, formarea conștiinței juridice socialiste, rolul opiniei publice în prevenirea încălcărilor normelor juridice și a regulilor de conviețuire socialistă, abaterea de la normele juridice penale (fenomenul infracțional) etc. (aceste cercetări au fost realizate în cadrul Institutului de cercetări juridice, Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, Centrului de cercetări pentru problemele tineretului).

Documentele PCR și expunerile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, făcute cu diferite prilejuri, deschid largi perspective dezvoltării cercetărilor sociologice concrete în domeniul sociologiei dreptului. La Plenara C.C. al P.C.R. din 3-5 noiembrie 1971, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că: „Trebuie să înțelegem că multe din vechile norme de drept nu mai corespund noilor condiții economice, sociale și istorice, că păstrarea lor vine în contradicție cu cerințele noii orânduirii, că și aici trebuie să acționăm pentru înlăturarea a ceea ce este perimat și să facem loc noului care se afirmă cu putere”¹⁷. Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism consacră un întreg capitol perfecționării justiției și întăririi legalității socialiste, insistând asupra necesității de a se elabora noi norme și principii de drept care să dea expresie juridică noilor realități economice și social-politice din țara noastră. Cu ocazia Consfătuirii de lucru de la C.C. al P.C.R. din 12-13 mai 1976, accentuând faptul că, pentru ca legile statului să fie aplicate și respectate în întregime, ele trebuie cunoscute și înțelese, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza: „Începând de la centru, trebuie acționat ca legile să fie aduse la cunoștință tuturor organelor, să fie prelucrate și înțelese bine de către toți cei chemați să le aplice, și mai departe: „Este necesar să se asigure, de asemenea, cunoașterea legilor de către toți oamenii muncii”¹⁸.

Pornind de la aceste indicații, considerăm că cercetarea sociologică a dreptului va trebui să includă în sfera ei următoarele aspecte:

1. *procesul elaborării dreptului*, având ca obiective principale culegerea, prelucrarea, analiza și interpretarea unor date culese din investigații concrete, în vederea justificării introducerii unor măsuri legislative în diverse domenii sociale sau elaborării unor noi norme juridice în domeniul dreptului muncii, familiei, civil etc.
2. *organizarea popularizării și cunoașterii legilor* de către toate organele de partid și de stat, de către toți cetățenii, întrucât se constată o insuficientă cunoaștere a legislației socialiste. În această direcție, vor putea fi efectuate cercetări privind eficiența propagandei juridice prin diferite mijloace (întâlniri ale juristilor cu cetățenii, în cadrul cărora sînt prezentate legi și alte reglementări de larg interes recent adoptate, expuneri pe teme juridice de larg interes, conferințe ținute de juristi la casele de cultură sau la căminele culturale din diferite localități, popularizarea legilor cu ajutorul unor materiale documentare sugestive etc.), cercetări privind gradul de cunoaștere al legilor în diferite medii sociale, în scopul creșterii eficienței activității de prevenire a abaterilor de la litera și spiritul legilor, cercetări privind orientarea propagandei juridice spre acele sectoare în care s-au constatat încălcări mai frecvente ale actelor normative (cum sînt comerțul de stat și cooperatist, industria alimentară și de construcții etc.), cercetări privind cunoașterea legislației de către tineret etc.
3. *rolul opiniei publice în respectarea normelor juridice și a regulilor de conviețuire socială*, urmărindu-se ca prin cercetările efectuate să se evidențieze dezvoltarea spiritului de răspundere cetățenească, creșterea răspunderii față de gospodărirea avutului obștesc, lichidarea manifestărilor de birocratism juridic, rolul crescînd al opiniei publice, care constituie un mijloc eficient al controlului social și un ajutor important în activitatea organelor statului socialist, în prevenirea și diminuarea treptată a manifestărilor antisociale.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara C.C. al P.C.R., din 3-5 noiembrie 1971*, București, Edit. politică, 1971, p. 55.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru de la C.C. al P.C.R., din 12-13 mai 1976*.

